

Mateusz Klempert

Fundacja Kossakowskiego, Archiwum Cyfrowe „Wojtkuszki”
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0415-7614>

Komandoria rodzinna hrabiów Kossakowskich

Streszczenie: Rodzinne komandorie nie były dotąd szerszym przedmiotem badań wśród polskich historyków. Funkcjonowały w ramach Zakonu Maltańskiego i były zakładane przez zamożniejszych szlachciców, którzy ze swoich ziem wydzielali niekiedy całe oddzielne majątki, bądź też – w przypadku mniej majątnych osób – jedynie niektóre folwarki lub pojedyncze wsie. Rodziną komandorię Kossakowskich powołano 30 czerwca 1800 r. na dobrach Antokol, Antokolek i Szymaniszki. Pierwszym komandorem, a jednocześnie fundatorem komandorii był Józef Dominik Kossakowski, były łowczy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Dokument fundacyjny obecnie przechowywany jest w Rosyjskim Państwowym Archiwum Ekonomicznym w Moskwie: fond 496, numer inwentarza 3, sygnatura 1979. Składa się on z 6 kart i jest napisany w języku rosyjskim. Dołączono do niego również tłumaczenie w języku francuskim, które liczy 7 kart.

Słowa kluczowe: Zakon Maltański, komandoria maltańska, komandoria rodzinna, Wielki Przeorat Rosyjski, Józef Dominik Korwin-Kossakowski, Paweł I, Wojtkuszki

Komandorie rodzinne nie były dotąd szerszym przedmiotem badań wśród polskich historyków. Wzmianki o nich pojawiały się głównie w pracach, które omawiały zagadnienia poświęcone Zakonowi Maltańskiemu. Były to przeważnie publikacje z lat 80. i 90. XX w. W 2000 r. ukazała się monografia poświęcona dziejom zakonu w Polsce¹, oparta na szczegółowych kwerendach w polskich i zagranicznych instytucjach naukowych. Praca ta daje szerokie możliwości nad rozpoczęciem dokładnych badań nad historią oraz działalnością zakonu w Polsce. Już we wstępie jeden z autorów – Stefan Kuczyński – zaznaczył, że: „otwiera [ona] możliwości dalszych pogłębionych badań i bardziej szczegó-

---

¹ J. Baranowski, M. Libicki, A. Rottermund, M. Starnawska, *Zakon Maltański w Polsce*, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 2000.

łowych badań nad historią Zakonu Maltańskiego w Polsce, stanowi też cenny przyczynek do ogólnych dziejów Zakonu”.

Według Teodora Wagi, komandoria z prawem patronatu (*jus patronatus*): „czyli z podawania tych Osób lub Familii, które ie fundowały; których Possessorowie płacić będą do Skarbu Maltańskiego daniny roczne, czyli Responsiones, dziesięć od sta, z dochodów swoich”². Rodzinne komandorie funkcjonujące w ramach Zakonu Maltańskiego były zakładane przez zamożniejszych szlachciców, którzy ze swoich ziem wydzielali niekiedy całe oddzielne majątki, bądź też – w przypadku mniej majątnych osób – jedynie niektóre folwarki lub pojedyncze wsie. Tym samym była to: „komandoria typu *jus patronatus*, a więc funkcjonująca jako fundacja rodzinna i z określoną rodziną prawnie związana”³.

Pierwszą rodzinną komandorię na ziemiach polsko-litewskich powołał w XVII w. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł „Sierotka”⁴ w swoich dobrach w Stołowiczach⁵. Dalszy rozwój komandorii przyniósł już następny wiek. 14 grudnia 1774 r. powołano w Rzeczpospolitej Obojga Narodów nową strukturę zakonną, jaką był Wielki Przeorat Polski. Przebywający w Warszawie pełnomocnik wielkiego mistrza⁶ – kawaler Michele Sagramoso⁷ mianował poszczególnych członków na stanowiska⁸: wielkim przeorem został książę

² T. Waga, *Zbiór Krotki Wiadomości Potrzebnych Kawalerowi Maltanskiemu dla wygody y pożytku Przeważnych Familii Królestwa Polskiego y W. X. L. Wydany*, Warszawa 1775, s. 107.

³ T.W. Lange, *Szpitalnicy, Joannicy, Kawalerowie Maltańscy*, Warszawa 1999, s. 131.

⁴ Mikołaj Krzysztof Radziwiłł „Sierotka” (ur. 2 sierpnia 1549 r. w Ćmielowie, zm. 28 lutego 1616 r. w Nieświeżu) – syn Mikołaja Radziwiłła „Czarnego” i Elżbiety Szydłowieckiej; marszałek dworu królewskiego, kasztelan trocki, następnie wojewoda trocki i później wileński; pierwszy ordynat nieświejski. Zob. H. Lulewicz, *Radziwiłł Mikołaj Krzysztof zw. Sierotką*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: *PSB*], t. 30, Wrocław–Warszawa–Kraków 1987, s. 349–361.

⁵ Stołowicze – majątek ziemski będący własnością książąt Radziwiłłów, położony w dawnym województwie i powiecie nowogródzkim. Z dóbr tych, razem z Pocięjkami, powołana została komandoria rodzinna z prawem pierwszeństwa książąt Radziwiłłów. W artykułach fundacyjnych zastrzeżono, że jeżeli komandorem nie będzie któryś z książąt Radziwiłłów, wtedy funkcję tę ma objąć przedstawiciel szlachty litewskiej. Komandorzy stołowiccy: Mikołaj Radziwiłł „Sierotka”, Zygmunt Karol Radziwiłł, Tomasz Judycki, Mikołaj Judycki, Kazimierz Michał Pac, Michał Dąbrowski, Maurycy de Saxe, Bartłomiej Stecki, Mikołaj Józef Radziwiłł, Ludwik Radziwiłł. Obecnie Stołowicze znajdują się na Białorusi, w obwodzie brzeskim. Zob. A. Jel[ski], *Stołowicze*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* [dalej: *SgKP*], t. 11, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1890, s. 364–365.

⁶ W tym czasie Wielkim Mistrzem Zakonu Maltańskiego był Francisco Ximenes de Texada y Eslava.

⁷ Michele Sagramoso (ur. 22 sierpnia 1720 r. w Weronie, zm. 9 marca 1791 r. w Neapolu) – syn Orazia oraz pochodzącej z Hanoweru Zofii von Bar. Do Zakonu Maltańskiego wstąpił przed swoimi dwudziestymi urodzinami. Jego edukacja na Malcie zaczęła się od wojskowego szkolenia. Właściwa nauka dyplomacji rozpoczęła się po 1741 r. Swoje pierwsze kroki stawiał jako towarzysz ambasadora de Castellane w podróży do Konstantynopola. Jako wysłannik Wielkiego Mistrza do Polski miał za zadanie ukończenie sprawy związanej z dobrami książąt Ostrogskich. Ostatecznie udało się to w 1774 r. rezygnacją pretensji Zakonu Maltańskiego do ordynacji ostrogskiej w zamian za utworzenie Wielkiego Przeoratu Polskiego, z którego miały być wypłacane coroczne zobowiązania do skarbu na Malcie. Sagramoso opuścił ostatecznie Polskę w 1776 r., wracając na Maltę. Zob. D. von Güttnner-Sporzyński, *The life and career of a knight of Malta in the age of secularisation: Michele Enrico Sagramoso (1720–1791). The Order of Malta and the first partition of Poland*, „*Ordines Militares*”, 2019, t. 24, s. 301–329.

⁸ T. Waga, op. cit., s. 107–108.

Adam Poniński⁹, Kawalerem Wielkiego Krzyża (Baliwem) ksiączę August Sułkowski¹⁰, komandorami zaś: ksiączę Franciszek Sułkowski¹¹, ksiączę Kazimierz Sapieha¹², Symeon Szydłowski¹³, Maciej Mielżyński¹⁴, ksiączę Kalikst Poniński¹⁵, Stanisław Łuba¹⁶. W strukturach Wielkiego Przeoratu Polskiego powołano również sześć komandorii rodzinnych, które następnie rozszerzono do ośmiu¹⁷:

Pozwalamy ośmiu osobom Kommanderye fundować, y one podług ułożenia przez też osoby uczynić mianego postanowić, a skoro te Komanderye ufundowane będą, My one, podług opisu fundatorów nastąpić mianego, *lege praesenti in perpetuum* approbiujemy; które z substancyi czystych, y żadnemi długami nieobciążonych, fundowane bydz mają, nie excypuiąc onych od ciężarów y podatków publicznych, przez Rzeczpospolitą sta-

⁹ Adam Poniński (ur. w 1732 r., zm. 23 lipca 1798 r. w Warszawie) – syn Macieja, chorążego wschowskiego oraz Franciszki Szoldrskiej; kuchmistrz koronny, marszałek sejmu w latach 1773–1775, podskarbi wielki koronny, w latach 1776–1796 pełnił funkcję Wielkiego Przeora Zakonu w Polsce, był też jednym z pierwszych założycieli komandorii rodzinnych. Poprzez małżeństwo z Zofią Józefą Lubomirską odziedziczył część dawnej ordynacji książąt Ostrogskich, na których powołana została komandoria. Zob. Z. Zielińska, *Poniński Adam*, [w:] *PSB*, t. 27, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 504–511; A. Stroynowski, *Adam Poniński w obradach delegacji sejmu 1773–1775*, „Prace naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Historyczne”, 2018, t. 17, s. 59–83.

¹⁰ August Kazimierz Sułkowski (ur. 15 listopada 1729 r. w Dreźnie, zm. 7 stycznia 1786 r. w Lesznie) – syn Aleksandra Józefa i Marii Franciszki Stein zu Jettingen; wojewoda gnieźnieński, marszałek Rady Nieustającej, wojewoda kaliski i poznański. Zob. D. Dukwicz, M. Zwierzykowski, *Sułkowski August*, [w:] *PSB*, t. 45, Warszawa–Kraków 2007–2008, s. 542–553.

¹¹ Franciszek Sułkowski (ur. 29 stycznia 1733 r., zm. 28 kwietnia 1812 r.) – syn Aleksandra Józefa i Marii Franciszki Stein zu Jettingen; członek Komisji Wojskowej Koronnej, szambelan Stanisława Augusta Poniatowskiego. Zob. ibidem, s. 556–561.

¹² Kazimierz Nestor Sapieha (ur. 14 lutego 1757 r., zm. 25 maja 1798 r. w Wiedniu) – syn Jana i Elżbiety Branickiej; generał artylerii, marszałek konfederacji Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1788 r.; był także jednym z twórców i sygnatariuszy Konstytucji 3 maja. Zob. Ł. Kądziela, *Sapieha Kazimierz Nestor*, [w:] ibidem, t. 35, Wrocław 1994, s. 52–67.

¹³ Symeon Szydłowski (ur. 12 lutego 1725 r. w Drożdżynie, zm. 20 kwietnia 1800 r. w Warszawie) – syn Stanisława Szydłowieckiego i Joanny Przedwojewskiej; w czasach Stanisława Augusta Poniatowskiego był jego szambelanem oraz jednym z członków Rady Nieustającej. Zob. Z. Zielińska, *Szydłowski Symeon Kazimierz*, [w:] ibidem, t. 49, Warszawa–Kraków 2013–2014, s. 607–613.

¹⁴ Maciej Mielżyński (1733–1793) – syn Franciszka Walentego oraz Krystyny Skalawskiej; podkomorzy wschowski. Zob. W. Dworzaczek, *Genealogia i Teki Dworzaczka*: <<http://teki.bkpan.poznan.pl/search.php?section=3&single=&fileno=1&page=518&expr=&highlight=0>, 21 VI 2020>.

¹⁵ Kalikst Poniński (ur. w 1753 r. w Jeziorach, zm. 13 czerwca 1817 r. w Ponince) – syn Macieja, stolnika wschowskiego i Apolonii Jarczewskiej; generał wojsk koronnych, poseł na sejm, komandor maltański. Zob. Z. Zielińska, *Poniński Kalikst*, [w:] *PSB*, t. 27, Wrocław 1982–1983, s. 539–541.

¹⁶ Stanisław Łuba (ur. w I poł. XVIII w., zm. w 1791 r.) – syn Jakuba, starosty piaseckiego i Elżbiety Sułkowskiej; pułkownik wojsk koronnych, generał major wojsk saskich, rotmistrz kawalerii narodowej, komandor maltański. Zob. S. Herbst, *Łuba Stanisław*, [w:] ibidem, t. 18, Wrocław 1973, s. 466.

¹⁷ *Protokół albo opisanie zaszytych czynności na Delegacji od Stanów Rzeczypospolitej na Sejmie Extraordinarynym Warszawskim do zawarcia traktatów z dworami Wiedeńskim, Petersburskim i Berlińskim dnia 19 Maja roku 1773 wyznaczanej, a dnia 19 Marca roku 1775 zakończonej oraz cokolwiek mówiono, lub czytano było, w właściwych każdego z JJ.OO.JJ.WW. Delegatów wyrazach wiernie spisany pod prezydencją J.W. Xiędza Antoniego Ostrowskiego Biskupa Kujawskiego i Pomorskiego porządkiem wszystkich sessji ręką jego podpisany*, Zagaienie VI (Sesja XII dnia 7 grudnia 1774), wyd. A. Gurowski, Warszawa 1775, s. 51–52.

nowić mających, a te fundusze Kommanderyi nad piętnaście tysięcy zł Polsk. roczney intraty przenosić nie powinny, y zawsze pod prawem, y iurydykcyą krajową przywoitą zostawać mają, a Kommanderowie dziesiąty grosz z intraty swoiey na Kancellaryą Malty corocznie oddawać mają¹⁸.

Pierwszą osobą, która powołała rodzinną komandorię był książę Adam Poniński. Kolejne utworzyli:

- Kazimierz Konstanty Plater¹⁹ na dobrach Kalnik,
- Wojciech Szamocki²⁰ na dobrach Szczaki, Wola Mroczkowa, Duchnice, Dzierzki, Czajki, Sokołki i Krupki²¹,
- August Sułkowski na dobrach Buszków,
- Franciszek Podoski²² na dobrach Rzechowo, Zawady, Kałęczyn i Wola,
- Michał Łopot²³ na dobrach Horwał,
- Józef Wincenty Plater²⁴ na dobrach Tołczyn,
- Justynian Gracjan Hilzen²⁵ na dobrach Dobierz, Czaplinek, Sierzchów, Czedrowice²⁶.

¹⁸ *Prawa, Konstytucye y Przywileie Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego, y wszystkich Prowincyi należących: na Walnych Seymach Koronnych od Seymu Wiślickiego Roku Pańskiego 1347. aż do ostatniego Seymu uchwalone*, Warszawa 1782, s. 204; *Volumina Legum*, t. 8, Petersburg 1860, s. 124–125.

¹⁹ Kazimierz Konstanty Plater (ur. 28 kwietnia 1748 r. w Międzyrzeczu, zm. 4 sierpnia 1807 r. w Daugieliszkach) – syn Konstantego Ludwika, pisarza wielkiego litewskiego, marszałka Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego i Augusty Ogińskiej; podkanclerzy litewski, kasztelan trocki, szambelan Stanisława Augusta Poniatowskiego. Zob. Z. Zielińska, *Plater Kazimierz Konstanty*, [w:] *PSB*, t. 26, Wrocław 1981, s. 665–672.

²⁰ Wojciech Szamocki (1713–1778) – syn Piotra i Teresy Rusieckiej; chorąży warszawski, poseł na sejm. Zob. K. Kuras, *Szamocki Jan Wojciech*, [w:] *ibidem*, t. 46, Wrocław 1981, s. 558–561.

²¹ Archiwum Główne Akt Dawnych [dalej: AGAD], zesp. 335, Archiwum Publiczne Potockich [dalej: APP], sygn. 305, Archiwum Kawalerów Maltańskich w Polsce po wskrzeszeniu w Rzeczypospolitej Zakonu konstytucją sejmową z roku 1775 aż do roku 1820: T. I – dokumenty i akta oryginalne lub w kopiach z lat 1609–1801 [dalej: Archiwum Kawalerów Maltańskich: T. I], k. 50–64; J. Baranowski, M. Libicki, A. Rottermund, M. Starnawska, op. cit., s. 137.

²² Franciszek Podoski (ur. ok. 1720 r., zm. 28 października 1792 r. w Warszawie) – syn Mikołaja, wojewody płockiego i Marianny Rokitnickiej; starosta rypiński, kasztelan ciechanowiecki, następnie mazowiecki. Zob. E. Aleksandrowska, *Podoski Franciszek Aleksander*, [w:] *PSB*, t. 27, Wrocław 1982–1983, s. 146–149.

²³ Michał Łopot (ur. ok. 1740 r., zm. ok. 1795 r.) – syn Stanisława i Marianny Strybel; obwoźny wielki litewski, marszałek Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Zob. A. Zahorski, *Michał Łopot*, [w:] *ibidem*, t. 28, Wrocław 1973, s. 413–414.

²⁴ Józef Wincenty Plater (ur. 11 lipca 1745 r. w Krasławiu, zm. w styczniu 1806 r. w Beresteczku) – syn Konstantego Ludwika, pisarza wielkiego litewskiego, marszałka Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego i Augusty Ogińskiej; generał lejtnant armii Wielkiego Księstwa Litewskiego, kasztelan trocki, konsyliarz Rady Nieustającej, marszałek Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Zob. Z. Zielińska, *Plater Józef Wincenty*, [w:] *ibidem*, t. 26, s. 662–663.

²⁵ Justynian Hülsen von Eckeln (ur. ok. 1740 r., zm. ok. 1778 r.) – syn Jana Augusta i Konstancji Plater; generał wojsk koronnych, poseł na sejm. Zob. J. Baranowski, M. Libicki, A. Rottermund, M. Starnawska, op. cit., s. 139.

²⁶ Szerzej o rodzinnych komandoriach pisali: *ibidem*, s. 136–139.

Budowa całej struktury administracyjnej Wielkiego Przeoratu trwała do 1783 r. kiedy powzięto zamiar przyłączenia go do języka anglo-bawarskiego²⁷. Ostateczna umowa pomiędzy polskim, a bawarskim przeorem została podpisana 21 czerwca 1785 r.²⁸ W takiej strukturze zakon na ziemiach polskich istniał do 1795 r.

Kres istnieniu Wielkiego Przeoratu Polskiego przyniósł ostatecznie trzeci rozbiór Rzeczypospolitej i dwa lata później ustanowiony nowy Wielki Przeorat Rosyjski. W Petersburgu, 4/15 stycznia 1797 r., podpisano traktat powołujący do życia nową strukturę zakonną. Przedstawicielem Zakonu Maltańskiego, upoważnionym do złożenia podpisu był Giulio Renato Litta²⁹, zaś stroną rosyjską, w imieniu cara Pawła I, reprezentował Aleksandr Biezbordko³⁰ i Aleksandr Kurakin³¹. Funkcjonowanie nowego przeoratu oparte było na systemie polskim. Jednym z ważniejszych postanowień traktatu było utrzymanie rodzinnych komandorii oraz potwierdzenie możliwości zakładania nowych. Umowa w nowym brzmieniu została ratyfikowana 7 sierpnia 1797 r.³² przez Wielkiego Mistrza Zakonu Maltańskiego – Ferdinanda von Hompescha³³.

Nowym Wielkim Przeorem w Rosji mianowano Ludwika Józefa de Burbon księcia de Condé³⁴. W strukturach zakonnych pozostali także Polacy, których dobra znajdowały się w granicach państwa rosyjskiego. W 1798 r. zaczęły powstawać nowe rodzinne komandorie, które były tworzone od podstaw. Wśród zwolenników Zakonu Maltańskiego w Rosji znaleźli się: August Iliński³⁵, który założył komandorię na dobrach Wróblówka,

²⁷ AGAD, zesp. 335, APP, sygn. 305, Archiwum Kawalerów Maltańskich: T. I, k. 119–124.

²⁸ AGAD, zesp. 335, APP, sygn. 305, Archiwum Kawalerów Maltańskich w Polsce po wskrzeszeniu w Rzeczypospolitej Zakonu konstytucją sejmową z roku 1775 aż do roku 1820: T. II – bulle i pisma Wielkich Mistrzów Zakonu Maltańskiego skierowanych do Polski z lat 1774–1795 [dalej: Archiwum Kawalerów Maltańskich: T. II], k. 70–79.

²⁹ Giulio Renato Litta (ur. 12 kwietnia 1763 r. w Mediolanie, zm. 26 stycznia 1839 r. w Petersburgu) – syn Pompeo Giulio Litty, VI markiza Gambolò i Marii Elżbiety Visconti Borromeo Arese; generał major floty morskiej Cesarstwa Rosyjskiego; członek Rady Stanu oraz szambelan dworu cesarskiego. Zob. T.W. Lange, *U progu XIX wieku*, [w:] *Joannici i ich związki z ziemią polskimi*, red. P. Deles, P. Mrozowski, Warszawa 2014, s. 203.

³⁰ Aleksandr Biezbordko (1747–1799) – syn Andrey’a i Eudokiai Zabila; dyplomata dworu rosyjskiego, kanclerz Cesarstwa Rosyjskiego.

³¹ Aleksandr Kurakin (1752–1818) – syn Borysa, urzędnika, senatora Cesarstwa Rosyjskiego i Eleny Apraskiny; rosyjski dyplomata.

³² AGAD, zesp. 335, APP, sygn. 305, Archiwum Kawalerów Maltańskich: T. I, k. 289–309; B. Szczeniak, *The Knights Hospitallers in Poland and Lithuania*, Mouton 1969, s. 61.

³³ Ferdinand von Hompesch (ur. 9 listopada 1744 r. w Bolheim, zm. 12 maja 1805 r. w Montpellier) – syn Johanna Wilhelma i Isabelli von Bylandt; w latach 1797–1799 Wielki Mistrz Zakonu Maltańskiego; w 1798 r. za rządów Hompescha zakon utracił swoją główną siedzibę – Maltę na rzecz Francji. Zob. T. Freller, *Großmeister – Fürst – Exilant Ferdinand von Hompesch – eine politische Biographie*, Sankt Ottilien 2019.

³⁴ Ludwik Józef de Burbon książę de Condé (ur. 9 sierpnia 1736 r. w Paryżu, zm. 13 maja 1818 r. tamże) – syn Ludwika IV Henryka Burbona i Karoliny Hesse-Rotenburg; zarządca Domu Królewskiego Francji, generał armii francuskiej oraz zarządca Burgundii. Zob. *Biographical etching*, „The Sydney Gazette and New South Wales Advertiser”, 15 stycznia 1820, s. 4.

³⁵ August Iliński (ur. 18 sierpnia 1766 r. w Romanowie, zm. 21 lutego 1844 r. w Petersburgu) – syn Jana Kajetana, starosty żytomierskiego i Antoniny Leonory Komorowskiej; generał major, generał lejtnant, generał inspektor wojsk koronnych, tajny radca, senator. Zob. J. Pachowski, *Iliński Józef August*, [w:] *PSB*, t. 10, Wro-

a Franciszek Sapieha³⁶ na dobrach Wysokie Litewskie³⁷. Do tego grona dołączył również w 1800 r. Józef Dominik Kossakowski.

W dostępnej literaturze dotyczącej osoby łowczego litewskiego, rodziny Kossakowskich, a także samego Zakonu Maltańskiego podawano różne daty powołania komandorii, a także błędnie określano nazwę dóbr, na których ją utworzono. Ta została powołana 30 czerwca 1800 r.³⁸. Wbrew temu, co podają źródła i opracowania, nie obejmowała ona głównej siedziby rodu – Wojtkuszek³⁹, a jedynie folwarki: Antokol⁴⁰ i Antokolek położone w okręgu wileńskim i Szymaniszki w okręgu upickim⁴¹.

Funkcjonowanie komandorii Kossakowskich w dalszych latach zostało przemilczane w źródłach, a także w opracowaniach. Dopiero w 1814 r. pojawiają się kolejne informacje dotyczące samego jej istnienia. Amnestia cara Aleksandra I oraz zawarty traktat

claw–Warszawa–Kraków 1962–1964, s. 151–153. W dokumentach maltańskich przechowywanych w zbiorach Maltańskiej Biblioteki Narodowej zachował się dokument powołujący rodzinną komandorię Augusta Ilińskiego na dobrach Wróblówka. Zob. Maltańska Biblioteka Narodowa [dalej: MBN], Archiwum Zakonu Maltańskiego [dalej: AOM], Arch. nr 2196, k. 109.

³⁶ Franciszek Sapieha (ur. 28 sierpnia 1772 r. w Warszawie, zm. 30 maja 1829 r. w Dereczynie) – syn Aleksandra Michała, kanclerza wielkiego litewskiego i Agnieszki Magdaleny Lubomirskiej; mąż Pelagii Róży Potockiej, siostry Ludwika z Potockich Kossakowskiej, łowczyny litewskiej; generał artylerii litewskiej, generał lejtnant, marszałek szlachty guberni mińskiej. Zob. Ł. Kądziała, *Sapieha Franciszek*, [w:] *PSB*, t. 34, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992–1993, s. 605–611.

³⁷ P. Czerwiński, *Zakon Maltański i stosunki jego z Polską na przestrzeni dziejów. Szkic historyczny*, Londyn 1961, s. 111.

³⁸ Wnuk Józefa Dominika, Stanisław Kazimierz podawał, że komandoria została ufundowana w 1799 r., a ostatecznie zatwierdzona w 1801 r. Natomiast Teodor Żychliński oraz Jerzy hr. Dunin-Borkowski jako poprawną wskazują tę drugą datę powstania rodzinnej komandorii. Za pierwszą datę wskazaną przez Kossakowskiego opowiadają się współcześni badacze, m.in. Paweł Czerwiński czy Jerzy Baranowski, Marcin Libicki, Andrzej Rotermund, Maria Starnawska. Por. S.K. Kossakowski, *Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich*, t. 1, Warszawa 1859, s. 251; T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, R. 12, Poznań 1890, s. 70; J. Dunin-Borkowski, *Almanach Błękitny. Genealogie żyjących rodów polskich*, Lwów 1908, s. 465–466; P. Czerwiński, op. cit., s. 111; Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk [dalej: BLAN], Dokumenty Stanisława Kazimierza Kossakowskiego [dalej: DSKK], F110–5, Księga Regestowa Dokumentów na Dobra Wojtkuszki z folwarkami Dziewiałtowie, Józeffowie, Antokolem, w Wilen. a Symoniszkami, w Upitn, Pttach, położonymi pod Dożywociem i administracją JW Pani Ludwika z Graffów Potockich Graffini Kossakowskiej Łowczyny Wielkiej Litewskiej. Dziedzictwa zaś nieletniego Jej potomstwa Stanisława Syna, Józefy, Pelagii i Adelaidy córek Kossakowskich Łowczyca i Łowczanek Lit. A pod sprawą opieki JWW JWW Benedykta Morykoniego pisarza W Lit. Ignacego Graffa Tyzenhauza Szefa B Gwardyi pieszey Lit, Józefa Graffa Kossakowskiego Generała Brygadiera w byłem woysku Lit oraz Tomasza Umiaszowskiego asesora w Departamencie Wremiennym Lit. przez Michała Smolskiego Dworzanina B Skar. Lit. Roku 1813go ułożona i sporządzona [dalej: Księga Regestowa], Fascykuł 115, k. 177v.

³⁹ O głównej siedzibie rodu Kossakowskich zob. M. Klempert, *Wojtkuszki – historia majątku Kossakowskich na Litwie*, [w:] *Wielkie rody na ziemiach polsko-litewskich w XVI–XX wieku. Postacie i legendy, działalność i pamięć, majątki rodowe i ich znaczenie*, t. 1, red. N. Kasperek, T. Zych, R. Pawłoszek, Olsztyn–Tarnobrzeg 2017, s. 207–235.

⁴⁰ Antokol – dobra położone w powiecie wilkomierskim, gminie Wojtkuszki, ok. 5 km od Wilkomierza. Niegdyś własność Dowgiałłów, Bohuszów, Giedroyciów, Dobkiewiczów, Szadurskich, Pomarnackich, następców hrabiów Kossakowskich. Zob. Antokol, [w:] *SgKP*, t. 15, red. B. Chlebowski, Warszawa 1900, s. 35.

⁴¹ Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie [dalej: LPAH], Kossakowscy, F1279, inw. 1, sygn. 3, Papiery służbowe Stanisława Hr. Kossakowskiego. Ordery i służba dworska od 1819 do 18... [dalej: Papiery służbowe Stanisława Hr. Kossakowskiego], k. 71r.

między Francją, Rosją, Austrią, Prusami i Anglią gwarantował bezpieczny powrót polskim żołnierzom do Polski. Tak też uczynił Józef Dominik, który 12 sierpnia był już w Warszawie, gdzie postanowił osiąść na stałe⁴².

W stolicy Królestwa Polskiego łowczy spotkał się ze swoim synem – Stanisławem Szczęsnym w celu omówienia spraw majątkowo-finansowych, a także dalszego funkcjonowania rodzinnej komandorii⁴³. Rozmowy te trwały do grudnia 1816 r., kiedy to Józef Dominik rozpoczął starania o jej zniesienie. Pismo skierowane do cara Aleksandra I zawierało prośbę o uwolnienie wsi oraz folwarków, na których ustanowiona była rzeczona komandoria. Załatwienie tej sprawy powierzył swojemu pełnomocnikowi – Dominikowi Giereckiemu Francuzewiczowi, byłemu sędziemu powiatu sejneńskiego⁴⁴. Sam pomysł zniesienia fundacji musiał zrodzić się w rozmowach Stanisława Szczęsnego z matką – Ludwiką z Potockich Kossakowską⁴⁵. W 1817 r. w korespondencji Stanisław Szczęsny pisał do Francuzewicza, że ojciec był niechętny zniesieniu rodzinnej komandorii, chyba że zostaną mu wypłacone odpowiednie sumy pieniężne od małżonki:

Tylko co skończyli interes o plenipotencję do przeniesienia lub zniesienia Komandorii. Mój ojciec skorom tylko do Warszawy przybył dowiedziawszy się o potrzebie iego podpisu i zezwolenia nie chciał ze mną ten interes skończyć i czekał na przybycie moiej matki, którey tak napisał, że nie potwierdzi prędzey plenipotęcy aż moia matka mu nie da oblig na tysiąc czerwonych złotych mu do wyjścia z długów potrzebnych⁴⁶.

Z dalszej części listu jasno wynika, że łowczyzna wyraziła zgodę na wydanie dokumentu, co jednoznacznie wiązało się z przystąpieniem do realizacji likwidacji rodzinnej komandorii. Ciekawe jest również samo zakończenie, w którym Kossakowski dodał: „Nie zapomnij tylko kochany przyjacielu mnie wyrobić przynajmniej Krzyż maltański kawalerski”⁴⁷. Pomimo wyrażonej chęci do zniesienia komandorii, Stanisław Szczęsny

⁴² Litewska Biblioteka Narodowa [dalej: LBN], Archiwum Kossakowskich [dalej: AK], F99–195, Objawienie interesów JW Józefa Kossakowskiego Łowczego W. X. Litt. w R. 1816, k. 7v.

⁴³ Archiwum Rodzinne Kossakowskich. Lina Nidocka, Notatki dla pamięci Stanisława Szczęsnego, k. 2.

⁴⁴ LPAH, Kossakowscy, F1279, inw. 1, sygn. 3, Papiery służbowe Stanisława Hr. Kossakowskiego, k. 71r.

⁴⁵ Ludwika z Potockich Kossakowska (ur. 29 listopada 1779 r. w Dukli, zm. 9 sierpnia 1850 r. w Wojtkuszkach) – córka Stanisława Szczęsnego Potockiego, wojewody ruskiego i Józefiny Amelii Mniszchówny. Zob. S.K. Kossakowski, op. cit., s. 251; T. Żychliński, op. cit., s. 74: przedruk z „Kuriera Wileńskiego” z 8 września 1850 r. oraz napis na tablicy pamiątkowej; ARK. LB, Portret Ludwika z Potockich Hrabiny Józefowej Kossakowskiej Łowczyny W.X.Litt (plecy) malowany przez Józefa Peszke w 1793 r.

⁴⁶ LPAH, Kossakowscy, F1279, inw. 1, sygn. 85, Korespondencja Rodziny Kossakowskich od 1800 do 1877. Listy Łowczyny, Łowczego, rodziny Hr. Alexandry z Lavalów Kossakowskiej, Hr. Stanisława Szczęsnego Kossakowskiego, t. 22, k. 38r.

⁴⁷ Ibidem.

nie chciał opuszczać struktur Zakonu Maltańskiego. I tak pozostał w nim jako kawaler Honoru i Dewocji⁴⁸ tak samo jak jego syn – Stanisław Kazimierz⁴⁹.

Na koniec, warto również wspomnieć, że 20 stycznia 1817 r. wydany został ukaz cara Aleksandra I, który jasno określił, że po śmierci obecnych komandorów ich spadkobiercy nie mieli prawa dziedziczenia godności ani orderów, dlatego: „że Zakon nie istnieje w Rosji”⁵⁰.

Zaprezentowany poniżej dokument obecnie przechowywany jest w Rosyjskim Państwowym Archiwum Ekonomicznym w Moskwie: fond 496, numer inwentarza 3, sygnatura 1979. Dokument składa się z 6 kart napisanego w języku rosyjskim oraz dołączonego tłumaczenia w języku francuskim, który liczy 7 kart⁵¹. Materiał źródłowy został mi udostępniony przez Nikitę Kirsanowa, któremu składam serdeczne podziękowania.

W tekście dokonano niezbędnej korekty językowej, stylistycznej oraz interpunkcyjnej. Wszelkie uwagi oraz dopiski, głównie imion, zamieszczono w nawiasach kwadratowych. Ujednolicono i poprawiono zapisy nazwisk. Dodatkowe kwestie zostały wyjaśnione w przypisach. Zmian w tekście źródłowym dokonano według zasad edycji materiałów źródłowych z II połowy XIX i XX w.

⁴⁸ Trzecia klasa członków Zakonu Maltańskiego, która nie złożyła ślubów zakonnych.

⁴⁹ J. Baranowski, M. Libicki, A. Rottermund, M. Starnawska, op. cit., s. 209.

⁵⁰ Cyt. za P. Czerwiński, op. cit., s. 111.

⁵¹ Tłumaczenie z jęz. francuskiego dokonała dr Ewelina Tarkowska.

Komandoria Józefa Korwina Kossakowskiego, 30 czerwca 1800

W imię Przenajświętszej i niepodzielnej Trójcy. Zgodnie z artykułem XXII⁵² Aktu założenia sporządzonego w St. Petersburgu 29 listopada 1798⁵³ na mocy którego Jego Cesarska Wysokość Eminencja Wielki Mistrz Suwerennego Zakonu Świętego Jana z Jerozolimy przyznaje swoje cesarskie pozwolenie wszelkim przeszłym instytucjom nowych komandorii rodzinnych z prawem patronatu w Wielkim Przeoracie Rosyjskim. Jego Ekscelencja Pan Marszałek Generał Baliw Hrabia [Nikołaj Iwanowicz] Sałtykow⁵⁴, kawaler wielu orderów pełniący funkcję namiestnika Jego Cesarskiej Wysokości Eminencji Wielkiego Mistrza etc., Jego Ekscelencja Pan Baliw Hrabia [Fiodor] Rostopczyn⁵⁵ obecnie prywatny doradca, kawaler wielu orderów i Wielki Kanclerz Zakonu Suwerennego Świętego Jana z Jerozolimy etc. i Jego Ekscelencja Pan hrabia Józef Korwin Kossakowski, szambelan Jego Cesarskiej Wysokości Cesarza Wszechrosji uzgadniają następu-

⁵² Autor tekstu błędnie wskazał artykuł aktu założycielskiego Wielkiego Przeoratu Rosyjskiego. Poływanie nowych rodzinnych komandorii było możliwe na podstawie dwudziestego czwartego artykułu. Zob. AGAD, zesp. 335, APP, sygn. 305, Archiwum Kawalerów Maltańskich: T. I, k. 298–299.

⁵³ Zarówno w rosyjskim, jak i francuskim dokumencie widnieje błędna data. Wielki Przeorat Rosyjski powstał 4/15 stycznia 1797 r. Zob. AGAD, zesp. 335, APP, sygn. 305, Archiwum Kawalerów Maltańskich: T. I, k. 309; MBN, AOM, Arch. nr 2196, k. 109; J. Baranowski, M. Libicki, A. Rottermund, M. Starnawska, op. cit., s. 160. Natomiast 29 listopada 1798 r. jest datą intronizacji cara Pawła I na Wielkiego Mistrza Zakonu Maltańskiego. W liście Wincentego Modzelewskiego datowanym na 30 listopada 1798 r. z Petersburga można przeczytać: „Możnasz niewiadomiec Przyziaciela i Komandora Maltańskiego o wspaniałej Ceremonii Maltańskiej, która dnia wczorajszego odprawiała się u dworu daiąc mu tę nowinę wiem, że mu przyjemna będzie. Wszystkie Damy y Kawalerowie Orderów, Tudzież Ministrowie Zagraniczni y Ci co wstęp mają do Dworu zgromadzeni będąc w Sali piękney marmurowey. Wszedł Imperator z Imperatorową y z całym Swym Dworem do niey w odgłosie muzyki marcialnej y stanął na Tronie, gdzie iuż na prawey ręce leżała na stole korona brillantowa y okrąg świata, a przy niey chorągiew Imperatorska utrzymywana przez iednego z Generalów. Weszli potym z chorągwią Kawalerowie Maltańscy wprowadzeni do Sali przez Wielkiego Mistrza Ceremonii, stanął przed Tronem Graff Lita, miał piękną mowę na pamięć y Imieniem Kawalerów proklamował Imperatora Naszego Wielkim Mistrzem Maltańskim y akt Kapituły złożył na stole y [wyraz nieczytelny]. Podkanclerzy Kotzebue odpowiedział od Tronu, że Imperator przyimuie tę Godność biorąc pod Swoią Protekcyą ten Zakon y obowiązuię się zachować Jego statuta, wyjął potem Cesarz szpadę podniósł do góry y ią pocałował trzymając rękę na sercu. Zbliżył się potem z koroną maltańską Xiążę Bezbordoko y ią złożył na stole, któren był na ten koniec przestawiony na lewey ręce Tronu, drudy Kawalerowie złożyli miecz mistrzowski, pieczęć etc”. Dlatego też autor dokumentu mógł wskazać intronizację samego Pawła I jako datę założenia Wielkiego Przeoratu Rosyjskiego. Zob. AGAD, zesp. 335, APP, sygn. 305, Archiwum Kawalerów Maltańskich w Polsce po wskrzeszeniu w Rzeczpospolitej Zakonu konstytucją sejmową z roku 1775 aż do roku 1820: T. III – korespondencja w sprawach Zakonu z lat 1783–1798, k. 497–498; J. Baranowski, M. Libicki, A. Rottermund, M. Starnawska, op. cit., s. 163–164.

⁵⁴ Nikołaj Iwanowicz Sałtykow (ur. 11 listopada 1736 r., zm. 28 maja 1816 r.) – generał-feldmarszałek cesarstwa rosyjskiego, prezes Gabinetu Ministrów, Wielki Mistrz Zakonu Maltańskiego w Wielkim Przeoracie Rosyjskim.

⁵⁵ Fiodor Wasiljewicz Rostopczyn (ur. 23 marca 1763 r., zm. 30 stycznia 1826 r.) – wicekanclerz cesarstwa rosyjskiego, generał-gubernator Moskwy, kanclerz Zakonu Maltańskiego w Wielkim Przeoracie Rosyjskim.

jące artykuły dotyczące komandorii rodzinnej, którą Pan hrabia Kossakowski proponuje ustanowić w Wielkim Przeoracie Rosyjsko-Katolickim⁵⁶ Suwerennego Zakonu Świętego Jana z Jerozolimy.

Artykuł Pierwszy

Pan szambelan hrabia Józef Korwin Kossakowski ustanawia dla siebie i swoich potomków męskich i następców męskich na zawsze komandorię rodzinną z prawem patronatu w Wielkim Przeoracie Zakonu Świętego Jana z Jerozolimy, tak, aby był jego pierwszym komandorem posiadaczem tytułu, a po nim jeden z jego następców męskich i potomków męskich, synowie starsi zawsze preferowani przed innymi.

Artykuł drugi

Czysty roczny dochód wyżej wspomnianej komandorii wynosi 3 tysiące rubli, z których będzie płacone rocznie dziesięć procent na rzecz Skarbu Zakonu, tzn. 300 rubli.

Artykuł trzeci

Dla zarządzania wspomnianej komandorii z prawem patronatu w rodzinie Korwin Kossakowskich założyciel obciąża hipoteką 309 chłopów na swoich ziemiach, Antokol, Antokolek i Szymaniszki w guberni litewskiej, dwa pierwsze w okręgu wileńskim i ostatni w okręgu upickim.

Artykuł czwarty

Pan szambelan hrabia Józef Korwin Kossakowski deklaruje, że wyżej wspomniane ziemie Antokol, Antokolek i Szymaniszki w odniesieniu do wyżej wspomnianych 309 chłopów są aktualnie wolne od wszelkiego rodzaju hipotek, obciążeń i należności, z wyjątkiem jedynie podatków, które płaci się Koronie.

Artykuł piąty

Wyżej wspomniane ziemie wyznaczone jako podstawa komandorii w odniesieniu do wyżej wspomnianych 309 chłopów nie będą mogły być nigdy, w żadnym czasie,

---

⁵⁶ 1 czerwca 1798 r. Paweł I zaproponował podział Wielkiego Przeoratu Rosyjskiego na część katolicką i niekatolicką. Tym samym Polacy mieli być zaliczani do tej pierwszej części zakonu.

w przyszłości obciążone hipoteką na rzecz innego funduszu, zadłużone z jakichkolwiek powodów; i powinny pozostać zawsze przeznaczone na zarządzanie wyżej wspomnianej komandorii. Nie będzie dozwolone w konsekwencji żadnemu przyszłemu komandorowi sprzedać lub odstąpić ziem, na których komandoria jest założona lub nimi dysponować w żaden sposób, ani nawet je zastawić za długi.

Artykuł szósty

Jeśli szambelan hrabia Józef Korwin Kossakowski nie będzie miał potomstwa męskiego, tak jak jest to wspomniane w artykule pierwszym niniejszej fundacji, lub ich zabraknie, wtedy hrabia Michał Korwin Kossakowski⁵⁷, a w przypadku jego braku wszyscy jego potomkowie męscy odziedziczą komandorię jeden po drugim na zawsze, synowie starsi preferowani przed innymi. Jeśli potomstwa wspomnianego hrabiego Michała Korwin Kossakowskiego zabraknie, wtedy kasztelan hrabia Szymon Korwin Kossakowski⁵⁸, a w przypadku jego braku jeden z jego potomków męskich i następców męskich odziedziczą komandorię jeden po drugim na zawsze. We wszystkich sukcesjach i substytucjach, które mogą mieć miejsce, zgodnie z tym co jest ustanowione w niniejszej fundacji, synowie starsi i ich potomkowie męscy i ich następcy męscy będą zawsze uprzywilejowani spośród innych potomków, o których się wspomina. Pierwszeństwo narodzin da pierwszeństwo pomiędzy braćmi w sukcesji komandorii za każdym razem, gdy starszego brata będzie brakowało bez potomstwa męskiego. W przypadku wygaśnięcia gałęzi męskich wyżej wspomnianych, komandoria zostanie przyznana całkowicie i stanie się przedmiotem własności Suwerennego Zakonu Świętego Jana z Jerozolimy i zostanie zaliczona do innych komandorii rodzinnych Wielkiego Przeoratu Rosyjsko-Katolickiego podlegająca w konsekwencji tym samym warunkom, które ich dotyczą.

---

⁵⁷ Michał Kossakowski (ur. w 1769 r. w Marciniškach, zm. 23 grudnia 1842 r. w Żejmach) – syn Antoniego, kasztelana inflanckiego i Eleonory Straszewiczówny; chorąży kowieński, rotmistrz kawalerii narodowej brygady husarskiej, poseł kowieński Sejmu Czteroletniego, podkomorzy kowieński, pisarz polny litewski. Wśród społeczeństwa zapisał się jako „godny, światły i gościnnie obywatel”. Zob. S. Morawski, *Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825)*, red. A. Czartkowski, H. Mościcki, Warszawa 1924, s. 450; BLAN, DSKK, F110–5, Księga, Fascykuł 115, k. 177v; E. Rabowicz, *Kossakowski Michał*, [w:] *PSB*, t. 24, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 281.

⁵⁸ Szymon Kossakowski (ur. 20 października 1777 r. w Marciniškach, zm. w 1828 r. tamże) – syn Antoniego, kasztelana inflanckiego i Eleonory Straszewiczówny; kasztelan inflancki. Zob. T. Żychliński, op. cit., s. 95

Artykuł siódmy

Żadna osoba wezwana do sukcesji tej komandorii nie będzie mogła jej uzyskać bez wypełnienia wszystkiego co jest nakazane przez Rozporządzenia Jego Cesarskiej Wysokości Cesarza, tzn.: 1. Być uznanym przez Kapitułę Zakonu, za tego z członków wyznaczonego w Przeoracie, określonego przez akt założenia dla dziedziczenia komandorii. 2. Być regularnie przyjmowanym opłacając swoje prawo następstwa, ale bez dostarczania nowych dowodów szlachectwa. Jego rodzina uczyniła to w momencie ustanawiania komandorii. 3. Mieć przynajmniej 5 lat stażu w przeoracie, który zacznie się liczyć od dnia, kiedy zostanie uznany za potomka legalnego i bezpośredniego przez członków rodzin-założycieli i od czasu, kiedy opłaci swoje prawo następstwa. 4. Służyć przynajmniej 2 lata w armii Jego Cesarskiej Wysokości Cesarza i osiągnąć stopień oficera. Staż służby będzie policzony tylko po 15 latach ukończonych.

Artykuł ósmy

Po wypełnieniu wszystkich warunków nakazanych w poprzednim artykule, każdy kandydat do tej komandorii rodzinnej będzie miał prawo, prezentując się przed Kapitułą Przeoratu, ubiegać się o pozwolenie, aby nosić Krzyż Kawalera Sprawiedliwości i cieszyć się wszystkimi przywilejami i prerogatywami związanymi z tą rangą. Po osiągnięciu dwudziestu dwóch lat otrzyma inwestyturę i dochody tej komandorii z prawem patronatu.

Artykuł dziewiąty

Każdy z sukcesorów, który w ten sposób zostanie przyjęty do przeoratu jako Kawaler Sprawiedliwości, ciesząc się wszystkimi przywilejami i prerogatywami związanymi z rangą Kawalera Sprawiedliwości, może w konsekwencji otrzymać komandorię rodzinną bez uszczerbku dla swojego prawa sukcesji swojej komandorii z prawem patronatu, kiedy będzie wakująca.

Artykuł dziesiąty

Jeśli w przypadku wakatu, sukcesorzy wspomnianej komandorii nie wypełnią wszystkiego co jest nakazane przez Artykuł 6 niniejszego aktu założenia, dochody z komandorii zostaną wpłacone w całości do Czcigodnego Wspólnego Skarbu Zakonu aż do czasu, kiedy jeden z nich, przez wypełnienie wszystkich obowiązków nakazanych, stanie się zdolny do wzięcia w posiadanie komandorii.

Artykuł jedenasty

Przy każdej zmianie i nowym posiadaniu tej komandorii, płaci ona jak wszystkie inne komandorie rodzinne, prawo wakatu i pogrzebowego, tzn. całe dwa lata dochodu.

Artykuł dwunasty

Niniejsza komandoria, zarówno wtedy, gdy będzie posiadana przez posiadacza z rodziny Korwin Kossakowskich, jak również gdy stanie się, przez przypadek przewidziany w Artykule 6 niniejszej fundacji, komandorią rodzinną będzie zawsze nazywana w Zakonie Świętego Jana z Jerozolimy Komandorią Kossakowskich, i pod tą nazwą będzie widniała we wszystkich rejestrach, gdzie będzie potrzeba.

Artykuł trzynasty

Posiadacz Komandorii Kossakowskich będzie miał prawo do noszenia munduru Komandora Wielkiego Przeoratu Rosyjsko-Katolickiego. Po osiągnięciu dwudziestu jeden lat będzie miał także prawo do uczestnictwa w zgromadzeniach Kapituły, zasiadając pomiędzy innymi komandorami, zachowując starszeństwo założenia jego komandorii, i będzie cieszył się generalnie wszystkimi honorami, dystynkcjami, prerogatywami i przywilejami, które Jego Cesarska Wysokość Eminencja Wielki Mistrz przyznaje komandorom rodzinnym przez Akt założenia wyżej wymieniony z dnia 29 listopada 1798.

Hrabia Józef Korwin Kossakowski, założyciel niniejszej komandorii deklaruje i zobowiązuje się w sposób najbardziej szeroki i najbardziej uroczysty, za siebie i swoich przeszłych sukcesorów w tej komandorii, że będą przestrzegać ściśle i bez najmniejszego naruszenia wszystkich i każdego z artykułów zawartych w niniejszej fundacji, którą uznaje za posiadającą taką samą moc i wartość co wszelki akt obowiązujący publiczny i uroczysty, przyrzekając nigdy tego nie naruszać w żaden sposób ani żadnej okoliczności.

Pan Michel de Kosell, sekretarz etc. na podstawie pełnomocnictwa, w które jest wyposażony, obiecuje jak wyżej w imieniu hrabiego Józefa Korwina Kossakowskiego, założyciela.

Jego Ekszelencja Pan Marszałek Generał Baliw hrabia Sałtykow kawaler wielu zakonów pełniący funkcję namiestnika Jego Cesarskiej Wysokości Eminencji Wiel-

kiego Mistrza etc., Jego Ekscelencja Pan Baliw hrabia Rostopczyn, obecnie prywatny doradca, kawaler wielu zakonów i Wielki Kanclerz Suwerennego Zakonu Świętego Jana z Jerozolimy, potwierdzają na podstawie pełni władz, które posiadają, wszystkie i każde z artykułów zawartych w niniejszej fundacji, która jednak będzie miała swój skutek dopiero po zatwierdzeniu i ratyfikacji Jego Cesarskiej Wysokości Eminencji Wielkiego Mistrza.

Na dowód czego podpisali niniejszą fundację i przyłożyli pieczęć swoich herbów.

Sporządzone w St. Petersburgu 30 czerwca 1800.

Podpisane

Baliw Hrabia de Sałtykow

Baliw Hrabia de Rostopczyn, Wielki Kanclerz

Michel de Kosell, sekretarz etc., na podstawie pełnomocnictwa S.E. Pana Szambelana Hrabiego Józefa Korwin Kossakowskiego.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Główne Akt Dawnych, zesp. 335, Archiwum Publiczne Potockich, sygn. 305:

Archiwum Kawalerów Maltańskich w Polsce po wskrzeszeniu w Rzeczypospolitej Zakonu konstytucją sejmową z roku 1775 aż do roku 1820: T. I – dokumenty i akta oryginalne lub w kopiach z lat 1609–1801, k. 50–64, 119–124, 289–309.

Archiwum Kawalerów Maltańskich w Polsce po wskrzeszeniu w Rzeczypospolitej Zakonu konstytucją sejmową z roku 1775 aż do roku 1820: T. II – bulle i pisma Wielkich Mistrzów Zakonu Maltańskiego skierowanych do Polski z lat 1774–1795, k. 70–79.

Archiwum Kawalerów Maltańskich w Polsce po wskrzeszeniu w Rzeczypospolitej Zakonu konstytucją sejmową z roku 1775 aż do roku 1820: T. III – korespondencja w sprawach Zakonu z lat 1783–1798, k. 497–498.

Archiwum Rodzinne Kossakowskich. Lina Nidocka, Notatki dla pamięci Stanisława Szczęsnego, k. 2.

Archiwum Rodzinne Kossakowskich. Linia Brzostowicka, Portret Ludwika z Potockich Hrabiny Józefowej Kossakowskiej Łowczyny W.X.Litt (plecy) malowany przez Józefa Peszke w 1793 roku.

Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk, Dokumenty Stanisława Kazimierza Kossakowskiego, F110–5, Księga Regestowa Dokumentów na Dobra Woytkuszki z folwarkami Dziewiałtowem, Józeffowem, Antokolem, w Wilen. a Symoniszkami, w Upitm, Pttach, położonymi pod Dożywociem i administracją JW Pani Ludwika z Graffów Potockich Graffini Kossakowskiej Łowczyny Wielkiej Litewskiej. Dziedzictwa zaś nieletniego Jej potomstwa Stanisława Syna, Józefy, Pelagii i Adelaidy córek Kossakowskich Łowczyca i Łowczanek Lit. A pod sprawą opieki JWW JWW

- Benedykta Morykoniego pisarza W Lit. Ignacego Graffa Tyzenhauza Szefa B Gwardyi pieszezy Lit. Józefa Graffa Kossakowskiego Generała Brygadyera w byłym wojsku Lit. oraz Tomasza Umiastowskiego asesora w Departamencie Wremiennym Lit. przez Michała Smolskiego Dworzanina B Skar. Lit. Roku 1813go ułożona i sporządzona., Fascykuł 115, k. 177v.
- Biographical etching*, „The Sydney Gazette and New South Wales Advertiser”, 15 stycznia 1820, s. 4.
- Dunin-Borkowski Jerzy, *Almanach Błękitny. Genealogie żyjących rodów polskich*, Lwów 1908, s. 465–466.
- Kossakowski Stanisław Kazimierz, *Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich*, t. 1, Warszawa 1859, s. 251.
- Litewska Biblioteka Narodowa, Archiwum Kossakowskich, F99–195, Objąsnienie interesów JW Józefa Kossakowskiego Łowczego W. X. Litt. w R. 1816, k. 7v.
- Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie, Kossakowscy, F1279, inw. 1: sygn. 3, Papiery służbowe Stanisława Hr. Kossakowskiego. Ordery i służba dworska od 1819 do 18..., k. 71r.
- sygn. 85, Korespondencja Rodziny Kossakowskich od 1800 do 1877. Listy Łowczyny, Łowczego, rodziny Hr. Alexandry z Lavalów Kossakowskiej, Hr. Stanisława Szczęsnego Kossakowskiego, t. 22, k. 38r.
- Maltańska Biblioteka Narodowa, Archiwum Zakonu Maltańskiego, Arch. nr 2196, k. 109.
- Morawski Stanisław, *Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818–1825)*, red. A. Czartkowski, H. Mościcki, Warszawa 1924, s. 450.
- Prawa, Konstytucye y Przywileie Królestwa Polskiego y Wielkiego Xięstwa Litewskiego, y wszystkich Prowincyi należących: na Walnych Seymach Koronnych od Seymu Wiślickiego Roku Pańskiego 1347 aż do ostatniego Seymu uchwalone*, Warszawa 1782, s. 204.
- Protokół albo opisanie zaszyłych czynności na Delegacji od Stanów Rzeczypospolitej na Sejmie Extraordinaryjnym Warszawskim do zawarcia traktatów z dworami Wiedeńskim, Petersburskim i Berlińskim dnia 19 Maja roku 1773 wyznaczanej, a dnia 19 Marca roku 1775 zakończoney oraz cokolwiek mówiono, lub czytano było, w właściwych każdego z JJ.OO.JJ.WW. Delegatów wyrazach wiernie spisany pod prezydencją J.W. Xiędza Antoniego Ostrowskiego Biskupa Kujawskiego i Pomorskiego porządkiem wszystkich sessji ręką jego podpisany*, Zagaienie VI (Sesja XII dnia 7 grudnia 1774), wyd. A. Gurowski, Warszawa 1775, s. 51–52.
- Volumina Legum*, t. 8, Petersburg 1860, s. 124–125.
- Waga Teodor, *Zbior Krotki Wiadomosci Potrzebnych Kawalerowi Maltanskiemu dla wygody y pożytku Przeznacznych Familii Krolestwa Polskiego y W. X. L. Wydany*, Warszawa 1775, s. 107.
- Żychliński Teodor, *Złota księga szlachty polskiej*, R. 12, Poznań 1890, s. 70, 95.

Opracowania

- Aleksandrowska Elżbieta, *Podoski Franciszek Aleksander*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* t. 27, Wrocław 1982–1983, s. 146–149.

- Antokol, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 15, red. B. Chlebowski, Warszawa 1900, s. 35.
- Baranowski Jerzy, Libicki Marcin, Rottermund Andrzej, Starnawska Maria, *Zakon Maltański w Polsce*, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 2000.
- Czerwiński Paweł, *Zakon Maltański i stosunki jego z Polską na przestrzeni dziejów. Szkic historyczny*, Londyn 1961, s. 111.
- Dukwicz Dorota, Zwierzykowski Michał, *Sułkowski August*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 45, Warszawa–Kraków 2007–2008, s. 542–553.
- Dukwicz Dorota, Zwierzykowski Michał, *Sułkowski Franciszek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 45, Warszawa–Kraków 2007–2008, s. 556–561.
- Dworzaczek Włodzimierz, *Genealogia i Teki Dworzaczka*: <<http://teki.bkpan.poznan.pl/search.php?section=3&single=&fileno=1&page=518&expr=&highlight=0>, 21 VI 2020>.
- Freller Thomas, *Großmeister – Fürst – Exilant Ferdinand von Hompesch – eine politische Biographie*, Sankt Ottilien 2019.
- Güttner-Sporzyński Dariusz von, *The life and career of a knight of Malta in the age of secularisation: Michele Enrico Sagramoso (1720–1791). The Order of Malta and the first partition of Poland*, „Ordines Militares”, 2019, t. 24, s. 301–329.
- Herbst Stanisław, *Łuba Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 18, Wrocław 1973, s. 466.
- Jel[ski] Andrzej, *Stołowicze*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 11, red. B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1890, s. 364–365.
- Kądziała Łukasz, *Sapieha Franciszek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 34, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992–1993, s. 605–611.
- Kądziała Łukasz, *Sapieha Kazimierz Nestor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 35, Wrocław 1994, s. 52–67.
- Klempert Mateusz, *Wojtkuszki – historia majątku Kossakowskich na Litwie*, [w:] *Wielkie rody na ziemiach polsko-litewskich w XVI–XX wieku. Postacie i legendy, działalność i pamięć, majątki rodowe i ich znaczenie*, t. 1, red. N. Kasperek, T. Zych, R. Pawłoszek, Olsztyn–Tarnobrzeg 2017, s. 207–235.
- Kuras Katarzyna, *Szamocki Jan Wojciech*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 46, Wrocław 1981, s. 558–561.
- Lange Tadeusz Wojciech, *U progu XIX wieku*, [w:] *Joannici i ich związki z ziemią polskimi*, red. P. Deles, P. Mrozowski, Warszawa 2014, s. 203.
- Lange Tadeusz Wojciech, *Szpitalnicy, Joannici, Kawalerowie Maltańscy*, Warszawa 1999, s. 131.
- Lulewicz Henryk, *Radziwiłł Mikołaj Krzysztof zw. Sierotką*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 30, Wrocław–Warszawa–Kraków 1987, s. 349–361.
- Pachoński Jan, *Illiński Józef August*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962–1964, s. 151–153.
- Rabowicz Edmund, *Kossakowski Michał*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 24, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 281.

- Stroynowski Andrzej, *Adam Poniński w obradach delegacji sejmu 1773–1775*, „Prace naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Historyczne”, 2018, t. 17, s. 59–83.
- Szcześniak Bolesław, *The Knights Hospitallers in Poland and Lithuania*, Mouton 1969, s. 61
- Zahorski Andrzej, *Michał Łopot*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 28, Wrocław 1973, s. 413–414.
- Zielińska Zofia, *Plater Józef Wincenty*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 26, Wrocław 1981, s. 662–663.
- Zielińska Zofia, *Plater Kazimierz Konstanty*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 26, Wrocław 1981, s. 665–672.
- Zielińska Zofia, *Poniński Adam*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 504–511.
- Zielińska Zofia, *Poniński Kalikst*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 27, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982–1983, s. 539–541.
- Zielińska Zofia, *Szydłowski Symeon Kazimierz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 49, Warszawa–Kraków 2013–2014, s. 607–613.

Ancestral commandery of the Kossakowski family

Summary: There is a general scarcity of Polish historical research into ancestral commanderies. Ancestral commanderies were part of the Sovereign Military Order of Malta. They were founded on the estates donated by wealthy nobility or in manors or villages contributed by less affluent members of the Order. The ancestral commandery of the Kossakowski family was created on 30 June 1800 on the estates of Antokol, Antokolek and Szymaniszki. Its founder and first commander was Józef Dominik Kossakowski, the former Master of the Hunt of the Grand Duchy of Lithuania. The founding document has been deposited in the Russian State Economic Archive: fond 496, inventory number 3, archiving date 1979. The document consists of 6 pages and is written in Russian. The archive entry includes a 7-page French translation.

Keywords: Sovereign Military Order of Malta, commanderies of the Order of Saint John, ancestral commandery, Russian Grand Priory of Malta, Józef Dominik Korwin-Kossakowski, Paul I of Russia, Wojtkuszki